

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTRAS**ĮSAKYMAS
DĖL KULTŪROS PAVELDO IŠSAUGOJIMO IR AKTUALIZAVIMO
POLITIKOS KONCEPCIJOS TVIRTINIMO**

2020 m. d. Nr. IV-
Vilnius

Igyvendindamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, II prioriteto „Švietimo, kultūros ir mokslo paslaugų kokybės bei efektyvumo didinimas“ 2.1 krypties „Darnios ir kūrybingos asmenybės ugdymas kultūros, meno ir švietimo priemonėmis, kuriant darnią pilietinę visuomenę ir veiksmingą darbo rinką“ 2.4.2 darbo „Integralios kultūros paveldo apsaugos politikos modelio parengimas ir įgyvendinimas“ 2.4.2.1 veiksmą „Sisteminio integruoto, darnios plėtros principais grįsto kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos parengimas ir adaptavimas“:

1. T v i r t i n u Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepciją (pridedama).

2. P a v e d u Kultūros ministerijos Kultūros paveldo politikos grupei parengti Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 m. veiksmų plano projektą, prieš tai projektą suderinus su suinteresuotomis institucijomis.

Kultūros ministras

Mindaugas Kvietkauskas

SUDERINTA

SUDERINTA

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir
sporto ministerijos
20 m. d. raštu Nr.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos
20 m. d. raštu Nr.

SUDERINTA

SUDERINTA

Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų
ministerijos
20 m. d. raštu Nr.

Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos
20 m. d. raštu Nr.

SUDERINTA

SUDERINTA

Kultūros paveldo departamento prie Kultūros
ministerijos
20 m. d. raštu Nr.

Lietuvos savivaldybių asociacijos
20 m. d. raštu Nr.

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos kultūros
ministro m.
įsakymu Nr.

KULTŪROS PAVELDO IŠSAUGOJIMO IR AKTUALIZAVIMO POLITIKOS KONCEPCIJA

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos (toliau – Koncepcija) siekis – suformuoti darnaus vystymosi principais grįstos **materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo** (toliau – kultūros paveldas) išsaugojimo ir aktualizavimo politikos kryptis, atsižvelgiant į bendruosius šalies vertybinius prioritetus, tobulinant esamą teisinį reguliavimą, plėtojant į rezultatus orientuotą kultūros paveldo apsaugos valdymą, užtikrinant integralią ir ilgalaikę valstybės pažangą kultūros paveldo apsaugos srityje.

2. Koncepcija pateikia esamos situacijos analizę, nustato kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo sistemos principus, **tikslą, uždavinius ir laukiamus rezultatus**.

3. Koncepcija parengta įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano II prioriteto „Švietimo, kultūros ir mokslo paslaugų kokybės bei efektyvumo didinimas“ 2.4.2 darbo „Integralios kultūros paveldo apsaugos politikos modelio parengimas ir įgyvendinimas“ 2.4.2.1 veiksmą „Sisteminio integruoto, darnios plėtros principais grįsto kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos parengimas ir adaptavimas“.

4. Koncepcija grindžiama kultūros paveldo apsaugos dokumentais, tarptautinėmis teisės normomis bei kultūros paveldo išsaugojimo sampratomis, atitinkančiomis Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus teisės aktus.

5. Koncepcijoje vartojamos sąvokos:

5.1. **Kultūros paveldo išsaugojimas** – priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti visų Lietuvos kultūros paveldo rūšių išsaugojimą ir perdavimą ateinančioms kartoms, įskaitant nematerialaus kultūros paveldo vertybių gyvybingumą. Šios priemonės, skirtos nustatymui (identifikavimui), stebėsenai, dokumentavimui, moksliniams tyrimams, apsaugai ir išsaugojimui, sklaidai, plėtotei, gaivinimui, švietimui ir kt., sudarytų sąlygas visuomenei geriau jį pažinti ir juo naudotis, stiprinti tautinės ir kultūrinės tapatybės bei tęstinumo pojūtį, su kultūros paveldu siejamų vietovių savitumą.

5.2. **Kultūros paveldo aktualizavimas** – priemonės, kuriomis siekiama pabrėžti kultūros paveldo svarbą, aktualumą ir prieinamumą; paskatinti šiuolaikinę visuomenę ir (arba) vietos bendruomenes atsakingai integruoti kultūros paveldą kaip svarbų išteklių į kasdienį kultūrinį, socialinį ir (arba) ekonominį gyvenimą.

5.3. **Urbanistinė kaita** – erdvinės miesto ir miestelių funkcijų organizacijos keitimasis įvairiais istoriniais laikotarpiais pagal tam tikrus estetinius ir vertybinius kriterijus.

5.4. **Darnus vystymasis** – tai ekonomikos, socialinės raidos ir aplinkos apsaugos tikslų derinimas, siekiant geresnės asmens ir visuomenės gyvenimo kokybės dabar ir ateities perspektyvoje¹.

6. **Kultūros paveldas** suvokiamas kaip kiekvienos valstybės istorinės raidos, kūrybos ir saviraiškos rezultatas, visuomenės evoliucijos liudytojas, harmoningos aplinkos ir tolygaus vystymosi pagrindas, neatskiriama kiekvienos šalies ir jos piliečių tapatumo dalis, vienas svarbiausių valstybės

¹ Internetinė prieiga: <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd>

nacionalinio saugumo garantų. Pagal išlikusius seniausius ir prasmingiausius aplinkos segmentus galima spręsti apie valstybės istorinę praeitį, o pagal visuomenės elgseną su išlikusiu kultūros paveldu, gebėjimą jį integruoti į dabartinį gyvenimą – apie gyvenamosios aplinkos kūrimo darną. Kultūros paveldo išsaugojimas ir perdavimas ateities kartoms, sudarant sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis, yra labai aktualus šiandienos klausimas. Todėl tikslingai vykdomi moksliniai tyrimai, paveldo atskleidimas ir įvertinimas, jo prieinamumas visuomenei ir atsakingas visuomenės įsitraukimas į jo išsaugojimą – visa tai yra neatskiriama valstybės kultūros politikos dalis, kuripadeda kultūros paveldą suprasti kaip išteklių ir svarbų ekonomikos skatinimo elementą. Kultūros paveldo naudojimas išsaugant visas paveldo vertes kuria didelę pridėtinę naudą ir sudaro sąlygas nepažeisti ateinančių kartų teisės jį pažinti.

7. Kultūros paveldą sudaro visų formų ir rūšių iš praeities paveldėti materialieji ir nematerialieji ištekliai². Kultūros paveldas atsiranda istorijos tėkmėje kaip žmonių ir vietų tarpusavio sąveikos artefaktai ir nuolat kinta. Šie ištekliai yra vertingi visuomenei visais aspektais, ypač kultūriniu, aplinkosauginiu, socialiniu ir ekonominiu požiūriu, todėl darnus jų tvarkymas yra strateginis XXI amžiaus pasirinkimas³. Kultūros paveldo esmė yra iš kartos į kartą perduodamos žinios ir gebėjimai, etninė kultūra ir tradicijos, kultūrinis istorinis kraštovaizdis, atspindintis žmogaus sambūvį su aplinka. Materialus ir nematerialus kultūros paveldas yra pagrindinis veiksnys, įgalinantis visuomenę kurti kultūrų dialogą, sustiprinti pagarbą tapatybei bei įvairovei ir priklausymo bendrai vertybinei sistemai jausmą bei atlikti pagrindinį vaidmenį kuriant, teigiant savo tapatybę ir derantis dėl jos⁴. Kultūros paveldas yra bendras gėris, už kurio išsaugojimą ir perdavimą ateities kartoms atsako visa visuomenė, įskaitant politines, teisės, administravimo ir visuomenines sferas. Dėl šios priežasties būtina apibrėžti visų išsaugojimo procese dalyvaujančiųjų vaidmenis, kelti sąmoningumą ir suteikti galimybę visiems valstybės gyventojams prisiimti atsakomybę.

8. Pagrindinė valstybės misija formuojant ir įgyvendinant kultūros paveldo apsaugos politiką yra išsaugoti Lietuvos kultūros paveldą ir perduoti jį ateities kartoms, sudarant sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis. Kultūros paveldui tenka svarbus vaidmuo kuriant ir didinant socialinį kapitalą, skatinantį piliečius dalyvauti visuomeniniame gyvenime, plėtoti kultūrinę įvairovę ir dialogą, jis daro svarbų ekonominį poveikį kaip darnaus miestų ir regioninio vystymosi potencialas, prisideda prie tvaraus aplinkos išsaugojimo. Lietuvos Respublika įsipareigoja rūpintis lietuvių ir kitų tradicinių Lietuvos Respublikos etninių grupių materialiojo ir nematerialiojo kultūros paveldo išsaugojimu. Kultūros paveldas susijęs ne tik su kultūros, bet ir su įvairių sričių viešąja politika, pavyzdžiui, su regioniniu vystymusi, socialine sanglauda, švietimu, žemės ūkiu, aplinka, turizmu, skaitmenine darbotvarka, moksliniais tyrimais, inovacijomis ir kitomis sritimis. Šių sričių politika daro tiesioginį arba netiesioginį poveikį kultūros paveldui ir atvirkščiai, kultūros paveldo srityje sudaroma daug galimybių tų sričių politikos tikslams pasiekti.

9. Kultūros paveldo apsaugos priemonių sistemoje itin svarbus vaidmuo tenka teisinio reguliavimo priemonėms. Siekdama išsaugoti kultūros paveldą, kiekviena valstybė numato individualias kultūros paveldo apsaugos teises priemones, reguliuojančias įvairių suinteresuotų visuomenės grupių tarpusavio santykius, išsaugant ir aktualizuojant kultūros paveldo objektus.

10. **Materialaus kultūros paveldo apsaugos teisės objektas** yra susiklostę visuomeniniai santykiai tarp kultūros paveldo objektų valdytojų ir viešojo administravimo subjektų, administruojančių kultūros paveldo apsaugą. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos teisės reguliavimo objektas yra visuomeniniai nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimo, taip pat

² Įskaitant paminklus, vietas, kraštovaizdžius, gebėjimus, praktiką, žinias ir žmonių kūrybiškumo išraiškas, etninę kultūrą, taip pat tokių viešųjų ir privačių įstaigų kaip muziejai, bibliotekos, archyvai saugomus ir tvarkomus rinkinius, taip pat skaitmeninius (sukurti kaip skaitmeniniai ir suskaitmeninti) ir kitus išteklius.

³ Europos Sąjungos Tarybos 2014 m. gegužės 21 d. išvados dėl kultūros paveldo kaip vieno iš strateginių tvarios Europos išteklių (2014/C183/08).

⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2017 m. vasario 22 d. rekomendacija valstybėms narėms dėl Europos kultūros paveldo strategijos XXI amžiuje.

paveldosaugos priemonių, t. y. apskaitos, saugojimo (tvarkybos ir naudojimo), pažinimo ir sklaidos, atkūrimo ir kiti įgyvendinimo santykiai. Kilnojamojo kultūros paveldo apsaugos teisės reguliavimo objektas yra visuomeniniai kilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimo, taikant paveldosaugos priemonės, įgyvendinimo santykiai.

11. **Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teisės objektas** yra susiklostę visuomeniniai santykiai tarp visuomenės, bendruomenių⁵ ir įstaigų, skatinančių ir palaikančių nematerialų kultūros paveldo puoselėjimą, o nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teisės reguliavimo objektas – visuomeniniai, nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo, valstybei telkiant bendruomenės ir visuomenę, kuriant nematerialaus kultūros paveldo sąvadas ir naudojant kitas įgyvendinimo priemones, santykiai.

12. Valstybė, reguliuodama kultūros paveldo apsaugos santykius, privalo užtikrinti visuomenės ir kiekvieno žmogaus prigimtinę teisę naudotis kultūros vertybėmis ir jas pažinti. Tai užtikrinama teisinėmis kultūros paveldo apsaugos pažeidimų prevencijos priemonėmis, teisinės atsakomybės taikymu ir subjektyvių teisių ir interesų gynimu. Todėl viešojo intereso prioriteto prieš privačius interesus principo įgyvendinimas, kartu nepažeidžiant ir privačių interesų, yra pagrindinis kultūros paveldo apsaugos santykių teisinio reguliavimo metodas. Kultūros paveldo apsaugos reguliacinis poveikis, kuris turi būti nukreiptas kultūros paveldo apsaugos teisės subjektų (fizinių, juridinių asmenų) atžvilgiu tokia linkme, kad jis derintų asmens individualius ir visuomenės interesus bei tenkintų viešuosius interesus.

13. Rengiant koncepciją vadovautasi:

13.1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalimi „Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“;

13.2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalimi „Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: <...> istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“;

13.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsniu „Valstybė rūpinasi <...> atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga <...>“;

13.4. UNESCO Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005 m.);

13.5. UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija (2003 m.);

13.6. UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija (1972 m.);

13.7. UNESCO Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu (HAGOS) konvencija (1954 m.) ir antruoju (1999 m.) protokolu;

13.8. UNESCO Nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija (1998 m.);

13.9. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija (1985 m.);

13.10. Europos kraštovaizdžio konvencija (2002 m.);

13.11. Europos konvencija dėl audiovizualinio paveldo apsaugos (2003 m.);

13.12. Europos kultūros konvencija (1954 m.);

13.13. UNIDROIT Konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų (1995 m.);

13.14. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (ORHUSO) (2001 m.);

13.15. Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (2005 m.);

13.16. 1992 m. pataisyta Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija;

13.17. UNESCO Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija (2001 m.);

13.18. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 2 skyriaus 1 skirsnyje numatyta, kad vienas iš nacionalinio saugumo objektų yra aplinka ir kultūros paveldas, taip pat 4 skyriuje numatyta, kad valstybės pareiga išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą, užtikrinant <...>, globojant etninę kultūrą ir vietos tradicijas, saugant kultūros paveldą. <...> Valstybė

⁵Įsreiškiančių nematerialaus kultūros paveldo saugojimą per žodines kūrybos tradicijas ir išraiškos formas, įskaitant kalbą kaip nematerialaus kultūros paveldo raiškos priemonę, scenos menę, papročiuose, apeigose ir šventiniuose renginiuose, su gamta ir visata susijusiose mokslo srityse ir veikloje, tradiciniuose amatuose.

sudaro ekonomines, technologines ir teisineis sąlygas kultūros paveldo apsaugai, skatina savininkus investuoti į kultūros paveldo apsaugą. Valstybės parengia priemones, užtikrinančias kultūros paveldo apsaugą ekstremalių situacijų (teroro aktų, gaisrų, potvynių, avarių ir kitais) atvejais;

13.19. Europos Sąjungos Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių Vyriausybių atstovų 2019 m. gruodžio 6 d. rezoliucija „Dėl darnaus vystymosi kultūros aspekto“ (2019/C41001);

13.20. Europos Sąjungos Tarybos 2014 m. gegužės 21 d. išvados dėl kultūros paveldo kaip vieno iš strateginių tvarios Europos išteklių (2014/C183/08);

13.21. Europos Sąjungos Tarybos 2014 m. gruodžio 23 d. išvados dėl kultūros paveldo dalyvaujamojo valdymo (2014/C 463/01);

13.22. Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“ nuostatomis;

13.23. Nacionaline saugumo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“;

13.24. XVII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, nuostatomis;

13.25. Nacionaline darnaus vystymosi strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“;

13.26. Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“

13.27. Kultūros politikos kaitos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI-977 „Dėl Lietuvos kultūros politikos gairių patvirtinimo“;

13.28. Nacionalinės Kultūros paveldo apsaugos politikos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-811;

13.29. UNESCO rekomendacija dėl istorinio miesto kraštovaizdžio (2011 m.);

13.30. Tarptautinės paminklų ir paminklinių vietovių tarybos ICOMOS doktrinos šaltiniais;

13.31. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2017 m. vasario 22 d. rekomendacija valstybėms narėms dėl Europos kultūros paveldo strategijos XXI amžiuje;

13.32. 2003 m. UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo ir vertybių, įrašytų į Reprezentatyvųjų žmonių nematerialaus kultūros paveldo sąrašą, būklės periodinės ataskaitos (2012–2017) santrauka bei darbo grupės rekomendacijomis, parengtomis šios Konvencijos ataskaitos bei aktualios informacijos pagrindu (2020 m.).

14. Rengiant koncepciją atsižvelgta į: UAB „Smart Continent LT“ 2019 m. atliktą Kultūros paveldo apsaugą ir paslaugų teikimą reglamentuojančių teisės aktų ir Kultūros paveldo apsaugos srityje dalyvaujančių institucijų funkcijų tyrimą, siekiant patobulinti teisinį reglamentavimą ir institucinę sandarą, kad gyventojams būtų teikiamos kokybiškos paslaugos efektyviausiu būdu (toliau – Tyrimas); 2018 m. Lietuvių etninės draugijos užsakymu atliktą „Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimą“; UAB „Eurotela“ 2017 m. parengtą Kultūros paveldo objektų valdytojų ir tvarkybos darbų projektų rengėjų nuomonės apie Kultūros paveldo apsaugos paslaugų kokybės pokyčius tyrimą; VšĮ ESTEP ir VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto 2015 m. atliktą Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos (tvarkybos) paskatų sistemos vertinimą; UAB „ERNST & YOUNG“ ir Viešosios politikos ir vadybos instituto 2011 m. parengtą Kultūros ministerijos veiklos optimizavimo galimybių studiją.

II SKYRIUS ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

15. Kultūros paveldo ištekliai yra svarbūs kuriant tvirtos tapatybės visuomenę, gebančią savarankiškai tęsti, plėtoti ir kritiškai reflektuoti savo istoriją ir kultūrą. Todėl juos būtina išsaugoti ir

naudoti pagal aiškiai apibrėžtus prioritetus, vadovaujantis darnaus vystymosi principais, kartu sumaniai pritaikant šiuolaikinės visuomenės reikmėms. Materialiojo kultūros paveldo apsaugos politika ilgą laiką buvo sutelkta į reglamentavimą ir kontrolę, buvo skiriama per mažai dėmesio visuomenės ir paveldo objektų valdytojų sąmoningumui ir gebėjimams vystyti, pozityviai komunikacijai apie paveldo ir tradicijų svarbą⁶. Net 50 proc. gyventojų mano, kad kultūros paveldo apsauga 2017 m. lyginant su 2014 m. nepasikeitė, o 11 proc. – kad tapo prastesnė⁷. Nematerialusis kultūros paveldas patiria vis didesnę neigiamą globalizacijos reiškinių poveikį, negaudamas valstybės paramos, nepajėgus konkuruoti su komercine, masine kultūra. Nematerialaus kultūros paveldo plėtros pagrindas – tautinė savimonė – nepaliaujamai silpsta⁸. Vertinant kultūros paveldo objektų valdytojų ir tvarkybos darbų projektų rengėjų nuomones apie kultūros paveldo apsaugos paslaugų kokybės pokyčius tyrimo ataskaitoje (toliau – Kiekybinio tyrimo ataskaita) pateiktais vertinimo duomenis, konstatuotina, kad egzistuojanti administracinė ir paslaugų sistema palankesnė ir patogesnė ne fiziniams asmenims, tačiau kitoms institucijoms ar organizacijoms⁹.

16. Neišsprendus sisteminių materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos administravimo problemų, pritrūksta valstybės dėmesio efektyviai paveldo objektų valdysenai, kultūros paveldo ištyrimui, atskleidimui, susistemimui ir išsaugojimui, kultūros paveldo apsaugos tyrėjų bei kultūros paveldo apsaugos specialistų rengimui, dialogui su bendruomenėmis ir investuotojais, visų visuomenės grupių įtraukimui į paveldo aktualizavimo sprendimus, gyventojų kultūrinio švietimo plėtrai, kultūros paveldo finansavimo klausimams.

17. XVII Vyriausybės programos¹⁰ nuostatose konstatuojama, kad kultūra atlieka labai svarbų vaidmenį vienijant visuomenę ir formuojant viešąją politiką, tačiau kultūros politikos viešajame gyvenime vyrauja marginalizacija, kurios pašalinimui programoje numatytas ne vienas sprendinys. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano 2.4.2 darbo „Integralios kultūros paveldo apsaugos politikos modelio parengimas ir įgyvendinimas“ 2.4.2.1 veiksmą „Sisteminių integruoto, darnios plėtros principais grįsto kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos parengimas ir adaptavimas“ buvo atliktas Tyrimas. Atsižvelgiant į Tyrimo rezultatus, buvo parengtos trys galimos Integralios kultūros paveldo apsaugos politikos modelio alternatyvos¹¹.

18. Per Nepriklausomybės laikotarpį Lietuvoje kelis kartus keistas materialaus kultūros paveldo apsaugos teisinis reglamentavimas bei pertvarkytas šios srities viešasis administravimas. Vertinant Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo pirminę idėją – „sukurti paveldosaugos valdymo ir reguliavimo sistemą, kuri leistų artimiausią dešimtmetį išvengti papildomų pertvarkymų, būtų suderinti urbanistinės plėtros ir paveldosaugos, visuomenės ir paveldo savininkų interesai“, galima teigti, kad ši idėja buvo įgyvendinta iš dalies. Nuo Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo priėmimo 2004 m. rugsėjo 28 d. iki 2014 m. rugsėjo 23 d. jis buvo keistas ir pildytas 7 kartus, viso parengta 16 įstatymo pakeitimo ir pildymo redakcijų. Toks dažnas Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo keitimas ir pildymas suponuoja sudėtingą šio įstatymo įgyvendinimą¹².

⁶ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, 10 psl.

⁷ 2017 m. atliktas tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“, 185 psl.

⁸ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, 18.7 p.

⁹ 2017 m. atliktas tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 patvirtinta Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, prieiga per internetą:

¹¹ Tyrimo metu buvo pritarta Tyrimo II tarpinėje ataskaitoje pateiktai Integralios kultūros paveldo apsaugos politikos modelio 3-ajai alternatyvai, siūlant patobulinti teisinį reglamentavimą ir institucinę sąrangą, siekiant efektyviausio paslaugų teikimo visoms gyventojų kategorijoms. Taip būtų pradėta įgyvendinti materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugą apimanti Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija ir lydimis veiksmų planas.

¹² Tyrimas, psl. 49.

19. Sukurta centrinė ir vietos valdžių sistema, administruojanti kultūros paveldo apsaugą, turi esminių trūkumų. Nepaskirstyta aiški jų kompetencija ir įgaliojimai visuose kultūros paveldo saugojimo proceso etapuose, esanti tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka lemia viešojo administravimo subjektų deleguotų funkcijų dubliavimąsi, tarpusavio konfrontaciją¹³. Siauri žinybiniai interesai neretai leidžia viešojo administravimo tarnautojams, atsakingiems už kultūros paveldo apsaugą, piknaudžiauti suteikta teise, nevykdyti nustatytų pareigų, viršyti savo kompetenciją, o kultūros paveldo valdytojams ir kitiems suinteresuotiems asmenims nesilaikyti teisės normose įtvirtintų imperatyvių reikalavimų, taip sudarant sąlygas išigalėti teisiniam nihilizmui, korupcijai ir kitiems pažeidimams.

20. Lietuvoje kultūros paveldo apsauga reglamentuojama daugybės teisės aktų bei tarptautinių sutarčių, paveldo objektų išsaugojimo svarba minima ne viename nacionalinio lygmens dokumente, tačiau nėra sukurta ilgalaikė valstybinės kultūros paveldo strategija, numatanti kultūros paveldo saugojimo prioritetus bei kryptis¹⁴ ir jos įgyvendinimo priemonės.

21. Lietuvos kultūros paveldo apsaugos teisinė bazė iš dalies atliepia tarptautinius dokumentus, paveldo apsaugos valdymo sistema kuriama atsižvelgiant į šių dokumentų nuostatas. Visgi pastebima, kad dalis tarptautinių dokumentų nuostatų Lietuvos Respublikos kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiuose dokumentuose neatsispindi arba yra įgyvendinamos neefektyviai¹⁵.

22. Sukurtą materialaus kultūros paveldo ir jo apsaugos sistemos teisinį reguliavimą silpnina ir efektyviam jo įgyvendinimui trukdo kultūros paveldo apsaugą reguliuojančių teisės normų nesuderinamumas¹⁶ bei nepakankamas šios srities tarptautinių sutarčių integravimas į Lietuvos teisės sistemą. Pabrėžtina, kad kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų gausa yra viena iš pagrindinių problemų, dėl kurios šis procesas tampa painus ir sudėtingas. Tai sudaro sąlygas viešojo administravimo subjektams nevienodai juos interpretuoti. Taip pat pastebėta, kad poįstatyminiais teisės aktais sukurtos naujos bendro pobūdžio teisės normos, kurios savo galia konkuruoja su įstatymo normomis, t. y. poįstatyminiais aktais sukurtas teisinis reguliavimas, neatitinkantis įstatyminių teisės normų. Todėl skirtinga teisės aktų interpretacija tampa puikia terpe korupcijai ir įstatymų pažeidimams.

¹³ Pabrėžtina, kad už kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo kontrolę atsakinga yra Valstybinė kultūros paveldo komisija, kuri atskaitinga Seimui, už Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo kontrolę – Kultūros ministerija, o už Kultūros paveldo apsaugos kontrolę – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (toliau – KPD). Dažnu atveju minėtos institucijos netinkamai įgyvendina pagal teisės aktus suteiktus įgalinimus, kas silpnina pačią Kultūros paveldo sistemą iš esmės.

¹⁴ Tyrimas, psl. 50.

¹⁵ Pavyzdžiui, nėra įgyvendinamos Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos nuostatos, numatančios, kad kiekvienas į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktas objektas turėtų patvirtintą valdymo planą arba valdymo sistemą. Lietuvos teisės aktuose taip pat pasigendama konvencijose vartojamų sąvokų įtraukimo, pvz., „mišrus paveldas“, „gamtos paveldas“, „jūrinis kultūros paveldas“. Nėra vykdoma Architektūros konvencijos 2 straipsnyje įtvirtinti įsipareigojimai atlikti saugomų paminklų, pastatų grupių ir zonų inventorizaciją. Vykdam kraštovaizdžio apsaugos priemones, LR saugomų teritorijų įstatyme iki šiol neapibrėžta kraštovaizdžio paveldosaugos vertė¹⁵. Nėra atliekamos esamos kraštovaizdžio būklės analizės, nors pagal Kraštovaizdžio konvenciją Lietuva yra įpareigota analizuoti kraštovaizdžių charakteristikas ir juos keičiančius veiksnius. Lietuvos Respublikos teisės aktai nepakankamai aiškiai apibrėžia povandeninio paveldo Lietuvos teritoriniuose vandenyse pradinės apsaugos bei susijusių procedūrinių apsaugos veiksnių aspektus. Lietuvos teisės aktuose nėra išplėta teisinė sistema, susijusi su pavogtais arba neteisėtai išvežtais kultūros objektais. Nėra apibrėžtos kultūros paveldo savininko pavogus ar išvežus neteisėtai į užsienį kultūros paveldo objektą atsakomybės (pagal Tyrimo duomenis, psl.92–100).

¹⁶ Analizuojant įvairaus pobūdžio dokumentus, susijusius su paveldo apsauga, pagrindiniai suderinamumo trūkumai nustatyti tarp Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo ir Saugomų teritorijų, Statybos, Teritorijų planavimo, Žemės įstatymų. Laikantis tarpusavyje nesuderintų, kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų, dažnai kyla konfliktas tarp kontroliuojančių institucijų, o taip pat ir kultūros paveldo tvarkybą inicijuojančių ir įgyvendinančių subjektų. Pastebimas Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo nuostatų perkėlimo į kitus įstatymus trūkumas, pavyzdžiui, šiame įstatyme savivaldybių paveldosaugos padaliniai bei jiems priskirtos funkcijos nurodomos, tačiau kituose įstatymuose (atitinkamose vietose) pasigendama suderinamumo, kas sukuria terpe interpretacijoms.

23. Nematerialaus kultūros paveldo sritį reglamentuoja įvairūs dokumentai¹⁷. Esama teisinė bazė sudaro sąlygas sritį plėtoti ir puoselėti, tačiau būtina esamus teisinius aktus harmonizuoti, atnaujinti bei aktualizuoti, vadovaujantis kultūros paveldo apsaugos integralumo ir darnaus vystymosi principais. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugą reguliuojančių teisės aktų nuostatas būtina susieti su UNESCO nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos nuostatomis, apibrėžti šios srities valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių vaidmenį, atsakomybę ir kompetencijas puoselėjant vertybes, įrašytas į UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašus bei į Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos srityje itin svarbu rūpintis etninės kultūros išsaugojimu.

24. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje¹⁸ kaip stiprybės įvardijami kultūrinės tolerancijos puoselėjimas, vertingas ir reikšmingas istorijos ir kultūros paveldas, savita skirtingų kultūrinių tradicijų sąveika ir kultūros raiška. Taip pat pažymimas kultūros paveldo vertės suvokimas, jo įvairovė, visuomenės aktyvumas ir dėmesys paveldosaugai, privačių lėšų naudojimas kultūros paveldo saugojimui ir tvarkymui. Kaip silpnybės išskiriamos kultūros paveldo tyrimų, reprezentavimo, sisteminimo ir apsaugos spragos. Taip pat nepakankamas įstatymų, lemiančių kultūros paveldo apsaugos politiką, tarpusavio nsuderinamumas, per mažas valstybinis ir savivaldybių kultūros paveldo apsaugos ir tvarkymo finansavimas. Dalis šių silpnųjų jau tapo grėsmėmis kultūros paveldo išsaugojimui, todėl būtina skubi sprendimų paieška.

25. Materialiojo kultūros paveldo apskaita susiduria su daugybe problemų, tarp jų – inventorizacija, kuri iki šiol nėra įgyvendinama, kas sukelia neigiamus padarinius. Taip pat pažymėtina, kad nors įstatyme numatyta, kad siekiant nustatyti vertingąsias savybes turi būti atliekami tyrimai, tačiau pastebima, kad dažnu atveju tyrimai nėra atliekami ir remiamasi tik fotofiksacija¹⁹. Šiuo metu Lietuvoje naudojami vertinimo aktai yra sudėtingai skaitomi ir suprantami, trūksta tyrimais grįstų argumentų, todėl vertėtų aktyviau perimti gerąsias praktikas iš kitų šalių²⁰. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas numato tinkamus veiksmus, siekiant išsaugoti ir ateities kartoms perduoti nekilnojamojo kultūros paveldą, tačiau įstatyme numatytų nuostatų nevykdymas arba netinkamas vykdymas neužtikrina tinkamos kultūros paveldo apsaugos²¹.

¹⁷ UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, Lietuvos Respublikos Dainų švenčių, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų, Tautinio paveldo produktų įstatymai, Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvado nuostatai, kt. teisės aktai; 2015 m. priimta Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymo nauja redakcija, kuri įteisino tradicinių amatininkų skatinimo sistemą bei valstybės paramą tradicinių amatų vystymui, 2016 m. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo (1999 m.) pataisus ir kt.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2011-04-08, Kultūros savitumo išsaugojimas, prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAC62D7F8C15/TAIS_396083.

¹⁹ Tyrimas, psl. 51.

²⁰ Pavyzdžiui, Suomijoje kultūros paveldo objektų aprašymai (vertinimo aktai) aiškiai struktūrizuoti pateikiamas objekto aprašymas, istorija, objekto vertingosios savybės, struktūra, priedai bei sąsajos su kitais kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiais dokumentais. Nėra aišku, kurios institucijos (KPD ar savivaldybių) Vertinimo tarybos priima sprendimus dėl vietinės reikšmės objektų vertingųjų savybių nustatymo, skelbimo saugomais, nes abi šios institucijos įstatymiškai tai gali atlikti ir nustatyti skirtingas apsaugos zonas, savybes ir pan²⁰. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek KPD, tiek savivaldybių nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybose esantiems ekspertams numatomi tokie patys reikalavimai, nors vertinamų objektų reikšmingumo lygmenys skiriasi. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad neaiškūs ir nekonkretūs Kultūros vertybių vertinimo kriterijai, kurie palieka plačias galimybes Vertinimo tarybos nariams įvertinti nekilnojamojo Kultūros paveldo objektų ar vietovių reikšmingumą, vykdyti jų atranką (pagal Tyrimo medžiagą).

²¹ Pabrėžtina, kad nemažai daliai kultūros paveldo objektų ir vietovių, kuriems suteikta teisinė apsauga, nėra nustatytos vertingosios savybės bei apibrėžta teritorijos ribos, dažnu atveju nustatomos vertingosios savybės ir apibrėžiamos teritorijos ribos naujai į Kultūros vertybių registrą įrašomiems objektams. Įstatyme numatyta, kad siekiant nustatyti vertingąsias savybes turi būti atliekami tyrimai, tačiau pastebima, kad dažnu atveju jie nėra atliekami ir remiamasi tik fotofiksacija. Be to, nustatyta, kad taikoma ydinga praktika, kuomet už nekokybiškų Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybų aktų projektų (toliau – Vertinimo tarybų aktų projektai) rengimą neatsako jų rengėjai. Visa atsakomybė tenka Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybų (toliau – Vertinimo taryba) nariams, t. y. netinkamai paskirstytas atsakomybės klausimas tarp Vertinimo tarybų aktų projektų rengėjų, viešojo administravimo subjekto administravimo subjekto administruojančio Vertinimo tarybų veiklą ir Vertinimo tarybos narių. Taigi, nors Nekilnojamojo kultūros paveldo

26. Vertinant Kiekybinio tyrimo ataskaitoje pateiktus vertinimo duomenis, konstatuotina, kad trūksta informavimo apie materialiojo kultūros paveldo objektų apskaitą, paveldo objektų apskaitos procesas nesklaidus ir ilgai trunkantis, aiškumo trūksta ir paveldo apsaugos reikalavimams, ir aiškesnės informacijos apie juos²².

27. Nematerialaus kultūros paveldo archyvinę medžiagą kaupiančios saugyklos neįtrauktos į bendrąją paveldosaugos sistemą. Trūksta aktualių nematerialaus kultūros paveldo apsaugai ir tęstinumui skirtų mokslinių tyrimų. Būtinai mokslininkų ir tyrėjų dėmesys nematerialiam kultūros paveldui, įvairių vertybių, reiškinių socialinės, kultūrinės ir kitų funkcijų įvertinimo, raidos, pokyčių, grėsmių ir išsaugojimo galimybių studijoms, gyvųjų etninės kultūros reiškinių fiksavimui ir tyrimams. Itin svarbus už nematerialaus kultūros paveldo sklaidą ir tęstinumą atsakingų valstybės institucijų, tyrimus finansuojančių įstaigų bei aukštojo mokslo ir tyrimų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas ir bendrų projektų rengimas.

28. Savito kultūros paveldo, siejamo su vietovėmis ir etnografiniais regionais, išsaugojimas, priklauso nuo daugelio veiksnių: pirmiausia, nuo demografinės ir ekonominės padėties kaimo vietovėse ir nedideliuose miestuose; taip pat nuo formalaus ir neformalaus švietimo galimybių integruoti kultūros paveldo aspektus; nuo nacionalinės ir vietos valdžios institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei bendruomenių integralaus tarpinstitucinio požiūrio, grįsto darnaus vystymosi principais, ir sąmoningumo, siekiant vertybes išsaugoti, kuriant apsaugos priemonių / veiksmų planus; nuo materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo profesionalų gebėjimų ir kompetencijos. Rengiant apsaugos priemonių planus, skirtus kultūros paveldo, siejamo su vietovėmis ir etnografiniais regionais išsaugojimui, būtina atsižvelgti ir įvertinti Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvado ypatumus. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas valstybės saugomoms teritorijoms (nacionaliniams ir regioniniams parkams), kur būtina derinti ne tik aplinkosaugos, bet ir materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos bei suinteresuotų bendruomenių interesus.

29. Lietuvos Kultūros politikos strategijoje nurodoma, kad pritrūksta valstybės dėmesio kultūros paveldo, etninės kultūros reiškinių išsaugojimo priemonėms, dialogui su bendruomenėmis ir investuotojais, visų visuomenės grupių įtraukimui į paveldo aktualizavimo sprendimus, gyventojų kultūrinio švietimo plėtrai.

30. Šiuolaikinėje visuomenėje pastebimos skeptiško požiūrio į etninės kultūros reiškinius formavimosi tendencijos²³; niveliuojasi ir nyksta tradicijos, papročiai, vietovių, siejamų su savitu kultūros paveldu, bei etnografinių regionų skirtumai, asimiliuojasi tarmės. Kintantys šių dienų socialiniai, kultūriniai ir ekonominiai procesai, neigiamas globalizacijos poveikis kelia grėsmę materialiam ir nematerialiam kultūros paveldui, etninei kultūrai. Svarbu skirti ypatingą dėmesį visuomenės sąmoningumo didinimui, įvairiapusiškam, kvalifikuotam materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo, etninės kultūros integravimui į ugdymo sistemą. Švietimo sektoriuje kultūros įstaigų kuriamos kultūrinės vertės turėtų būti aktyviau naudojamos švietimo procesuose. Ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo įstaigų specialistams būtinos žinios, kompetencijos ir įgūdžiai, kad galėtų profesionaliai, interaktyviai ir inovatyviai supažindinti vaikus ir jaunimą su etninės kultūros ugdymo turiniu. Būtina, kad periodiškai būtų rengiami mokymai, į kuriuos būtų įtraukiami etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo specialistai, gyvųjų tradicijų puoselėtojai. Tik keletas aukštųjų mokyklų rengia etninės kultūros pakraipos pirmos ir antros pakopos studijas, bendrųjų universitetinių dalykų sąrašuose stokojama su nematerialiu kultūros paveldu ir etnine kultūra siejamu paveldosaugos modulių. Vertėtų skatinti aukštojo mokslo institucijas į kultūros studijas įtraukti su nematerialaus kultūros paveldo pažinimu, tyrimais, etninės ir kultūrinės savimonės ugdymu susijusias programas bei ieškoti galimybių rengti specializuotas etnologijos bakalauro ir magistrantūros studijas.

apsaugos įstatymas numato tinkamus veiksmus, siekiant išsaugoti ir ateities kartoms perduoti nekilnojamąjį kultūros paveldą, tačiau įstatyme numatytų nuostatų nevykdymas arba netinkamas vykdymas neužtikrina tinkamos kultūros paveldo apsaugos.

²² 2017 m. atliktas tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“.

²³ Lietuvos kultūros politikos strategija, 25 psl.

Būtina kurti naujas plačiajai visuomenei skirtas diskusijų platformas apie etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo aktualijas ir problematiką.

31. Šiuo metu įstatymuose nėra aiškiai reglamentuojama, kokią galią, teises ir pareigas turi piliečiai, suinteresuoti kultūros paveldo objektų išsaugojimu²⁴. Todėl tikslinga teisiškai reglamentuoti visuomenės vaidmenį kultūros paveldo apsaugos srityje. Visuomenėje egzistuoja keletas skirtingų asociacijų, suinteresuotų kultūros paveldo apsauga, tačiau jų vaidmuo bendroje kultūros paveldo apsaugoje įstatymuose nėra įtvirtintas. Pavyzdžiui, nors visuomenės atstovai gali kreiptis į atsakingas institucijas dėl kultūros vertybių įregistravimo Kultūros vertybių registre, tačiau toks kreipimasis nėra reglamentuojamas įstatymuose. Nėra aiškiai reglamentuota ir visuomenės įtrauktis į sprendimų priėmimo procesą kultūros paveldo apsaugos srityje, nėra nustatyta, kaip visuomenė gali pareikšti savo nuomonę, ar į ją privaloma atsižvelgti, kaip visuomenė gali ginti savo interesus ir skatinti kultūros paveldo objektų apsaugą. Būtina skatinti nematerialaus kultūros paveldo bendruomenės steigti nevyriausybinės organizacijas, aktyviau įtraukti jas į vertybių išsaugojimo bei tęstinumo procesus. Būtina skatinti vietos valdžios institucijas telkti bendruomenės ir nevyriausybinės organizacijas, stiprinti jų žinias, įgūdžius ir kompetencijas, tarpusavyje bendradarbiauti, kurti nevyriausybinių organizacijų duomenų bazes.

32. Bendradarbiavimo su kultūros paveldo objektų savininkais ir naudotojais stoka kultūros paveldo apsaugą daro deklaratyvia, menkai efektyvia. Kokybiška ir viešai prieinama metodinė informacija, suinteresuotų pusių konsultavimas apie kultūros paveldo apsaugos priemones ir būdus, taip pat dialogas su suinteresuotomis pusėmis turi tapti prevencijos priemonėmis prieš kultūros paveldo niokojimą.

33. Dažnu atveju dėl neaiškaus funkcijų atskyrimo tarp valdžios institucijų atliekama tų pačių kultūros paveldo objektų stebėseną, o kitiems objektams stebėseną neatliekama iš viso. Menka nekilnojamojo kultūros paveldo stebėseną nepritraukia daugiau investicijų, nes nėra viešai prieinamos informacijos apie objektų būklę arba ji yra pasenusi dėl nereguliarios stebėsenos. Tvarkybos darbus inicijuojantys investuotojai ir paveldosaugos ekspertai, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių yra susipažinę su administruojančių nekilnojamojo kultūros paveldą institucijų stebėsenos metu surenkama informacija, savo raštuose Kultūros ministerijai apibūdina ją kaip nepakankamai išsamia ir savalaikę. Pažymėtina, kad 2009 m. įsigaliojus Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymui neliko institucijos, kuri atsakinga už nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos politikos įgyvendinimo priežiūrą ir stebėtų, kaip vyksta bendradarbiavimas tarp skirtingų apsaugą užtikrinančių institucijų, ar jos veikia pagal numatytas strategijas ir gaires, bei teiktų konstruktyvius siūlymus geresnei institucijų veiklai suderinti ir matytų bendrąjį paveldosaugos sistemos paveikslą. Todėl su stebėseną susijusios problemos valstybės valdžios institucijoms, formuojančioms kultūros paveldo politiką, neleidžia tinkamai prognozuoti efektyvios valstybės politikos kultūros paveldo srityje. Nematerialaus kultūros paveldo sąvado vertybėms taip pat būtina reguliari vertybių gyvybingumo procesų stebėseną, renkant duomenis apie vertybių socialinės ir kultūrinės funkcijų raidą, bendruomenių įtrauktis į išsaugojimo procesus, veiksmų, lemiančių vertybių kaitą, bei grėsmių studijas, todėl būtina stiprinti nematerialaus kultūros paveldo sąvado vertybes puoselėjančias nevyriausybinės organizacijas ir bendruomenes, kad jos tai galėtų atlikti savarankiškai.

34. Lietuvos kultūros politikos strategijoje nurodoma, kad kultūros paveldo srities investicinis patrauklumas vis dar mažas, šalyje neveikia kultūros paveldo apsaugos finansinių ir nefinansinių paskatų sistema, kuri skatintų paveldo objektų savininkus / valdytojus taip tvarkyti objektus, kad jie būtų aktyviai naudojami, nesprenžžiama kultūros paveldo srityje egzistuojanti kompetencijų stygiaus problema. Šioje strategijoje akcentuojama, kad valstybės politika kultūros paveldo srityje turėtų remtis integralumo, kompleksiško ir tausojančio naudojimo principais.

35. Pabrėžtina, kad su šiuo metu kultūros paveldo išsaugojimui skiriamomis valstybės biudžeto lėšomis valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros vertybių tvarkybos procesas užtruks keletą

²⁴ Tyrimas, psl. 131.

dešimtmečių ir dalis vertybių per šį laikotarpį tiesiog sunyks. 2019 m. pabaigoje įregistruotų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų buvo 13 114 (įskaičiuojant ir kompleksų dalis – 24 242). Iš visų įregistruotų objektų 8 210 objektų yra valstybės saugomi, o 2 299 objektai yra paskelbti kultūros paminklais. Tačiau Lietuvoje iš esmės neveikia kultūros paveldo apsaugos finansinių ir nefinansinių paskatų sistema, kuri skatintų nekilnojamojo kultūros paveldo savininkus tvarkyti kultūros vertybes taip, kad sutvarkyti nekilnojamojo paveldo objektai būtų aktyviai naudojami²⁵. Šiuo metu Lietuvoje finansavimą kultūros paveldo objektų tvarkybai gali skirti ir valstybė, ir savivaldybės, tačiau baudos yra mokamos tiesiai į valstybės biudžetą, taip nesudarant kaupiamojo biudžeto paskatų sistemai²⁶. Kalbant apie nematerialųjį kultūros paveldą, tik Dainų švenčių tradicijos tęstinumo užtikrinimo programa turi Kultūros ministerijos biudžete planuojamų lėšų.

36. Analizuojant kiekybinio tyrimo ataskaitoje pateiktus vertinimo duomenis, konstatuotina, kad trūksta informacijos apie paveldo apsaugos finansavimo šaltinius, tvarkybos darbų projektų rengimo reikalavimams trūksta aiškumo ir paprastumo, individualius apsaugos reglamentus reikia tobulinti, supaprastinti ir panaikinti neaiškius reikalavimus, supaprastinti ir tobulinti tipinius apsaugos ir paveldo tvarkybos reglamentus²⁷.

37. Perkant kultūros paveldo objektų restauravimo darbus, viešuosiuose pirkimuose dažniausiai pirmenybė teikiama mažiausiai kainai, kuri orientuojama į paprastų statybos ar remonto darbų lygmenį. Paveldo objektų tvarkyba iš esmės prilyginama naujos statybos objektams, o konkursą turi galimybę laimėti nepakankamos profesinės kvalifikacijos specialistai. Todėl būtina sudaryti sąlygas konkursuose dalyauti ne dideles finansines apyvartas turinčias įmones, o atsižvelgti į reikiamą patirtį turinčias įmones ir aukštos kvalifikacijos specialistus²⁸.

38. Sprendžiant sistemines materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos administravimo problemas, būtina sukurti efektyvų ilgalaikį Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos veiksmų planą, suderintą su naujai kuriamos Nacionalinės pažangos programos projektu, efektyvinti kultūros paveldo apsaugos valdyseną, užtikrinti kultūros paveldo ištyrimą, atskleidimą, susistemimą ir išsaugojimą, kultūros paveldo apsaugos tyrėjų bei kultūros paveldo apsaugos specialistų rengimą, užtikrinti dialogą su bendruomenėmis ir investuotojais, visų visuomenės grupių įtraukimą į paveldo aktualizavimo sprendimus, gyventojų kultūrinio švietimo plėtrą, stiprinti finansinių ir nefinansinių paskatų sistemą.

III SKYRIUS KULTŪROS PAVELDO IŠSAUGOJIMO IR AKTUALIZAVIMO POLITIKOS PRINCIPAI, TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

39. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politika, grindžiama vadovaujantis šiais **principais**, turi padėti išsaugoti materialųjį ir nematerialų kultūros paveldą bei deramai perduoti ateities kartoms tradicijas, saviraiškos būdus, vertybes, tapti harmoningos aplinkos ir tolygaus vystymosi garantu ir kurie būtų bendrai taikomi visiems kultūros paveldo apsaugos sistemos dalyviams:

39.1. **Objektyvaus, veiksmingo ir į rezultatus orientuoto, įrodymais grįsto valdymo:** kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politika grindžiama moksliniais tyrimais, apklausomis, konsultacijomis su kultūros paveldo apsauga susijusiais atstovais ir su akademinė bendruomene.

²⁵ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, 11 psl.

²⁶ Tyrimas, psl. 122.

²⁷ 2017 m. atliktas tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“.

²⁸ Kilnojamojų ir nekilnojamojų kultūros paveldo objektų ir vietovių būklės stebėseną įgyvendinama nepakankamai rezultatyviai, nes visų kultūros paveldo objektų būklė nėra vertinama bent vieną kartą per penkerius metus, kaip tai numatyta teisės aktuose. Pasitaiko atvejų, kad kai kurie objektai išvis nėra tikrinami. Lietuvoje galėtų būti perimta užsienio patirtis, nes Prancūzijoje kilnojamojų kultūros paveldo objektų savininkai privalo pristatyti juos būklės apžiūrai ir patikrai pagal poreikį (pagal Tyrimo duomenis, psl. 128).

39.2. **Valstybinio valdymo harmonizavimo:** paveldo apsaugos socialinis integravimas į kitas valstybinio valdymo sferas. Kiekviena valstybinio valdymo institucija pagal suteiktas funkcijas turi įgyvendinti valstybinius interesus – tarp jų ir valstybės pareigą saugoti kultūros paveldą modeliuojant mokesčių sistemą, nustatant funkcijų ir turto paskirstymą tarp valstybės ir savivaldos lygių ar sudarant švietimo, mokslo, specialistų ruošimo programas.

39.3. **Darnaus vystymosi ir integralumo:** užtikrinti Lietuvos darnų vystymąsi, derinant paveldosaugos ir aplinkosaugos tikslus su urbanistine kaita ir erdviu planavimu, plėtojant paveldo kaip ekonominio išteklių koncepciją.

39.4. **Skaidrumo, atvirumo:** skatinamos iniciatyvos ir veiklos, kurios plėtoja atvirumą kultūros paveldo pažinimui.

39.5. **Holistiniais, aplinkosaugos, socialinės integracijos, tausojančio naudojimo ir prevencinės paveldosaugos:** visapusiškai padėti išsaugoti materialųjį ir nematerialų kultūros paveldą bei deramai perduoti ateities kartoms tradicijas, saviraiškos būdus, vertybes, kurie bendrai taikomi visiems kultūros paveldo apsaugos sistemos dalyviams garantuotų tolygų ir harmoningą gyvenamosios aplinkos vystymąsi.

39.6. **Įtraukiamo paveldo ir bendradarbiavimo:** skatinama, kad valstybinės, savivaldos, kultūros ir meno, švietimo ir mokslo, aplinkos, nevyriausybinės organizacijos ir institucijos, įstaigos ir organizacijos, paveldo naudotojai ir visuomenė aktyviau įsitrauktų į kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo priemonių kūrimą ir įgyvendinimą.

39.7. **Efektyvumo ir finansinio tvarumo:** užtikrinti tikslingą ir į rezultatus orientuotą finansinių išteklių panaudojimą išsaugant kultūros paveldą, siekiant jį panaudoti ir įveiklinti taip, kad būtų užtikrinta kultūrinė ir vertybinė grąža.

40. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos **tikslas** – formuoti integralią kultūros paveldo apsaugos ir aktualizavimo politiką, tobulinant esamą kultūros paveldo apsaugos sistemos teisinį reguliavimą, plėtojant į rezultatus orientuotą kultūros paveldo apsaugos valdymo sistemą, užtikrinant integralią ir ilgalaikę valstybės pažangą kultūros paveldo srityje.

41. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos **uždaviniai ir jų įgyvendinimo kryptys:**

41.1. **Sukurti efektyvią ilgalaikę kultūros paveldo nacionalinę plėtros programą:**

41.1.1. numatyti kultūros paveldo apsaugos ilgalaikes kryptis ir siekiamus rezultatus, formuojant bendrą integralios paveldo apsaugos politiką;

41.1.2. užtikrinti kultūros paveldo išsaugojimo priemones, vienijančias visuomenę kultūros paveldo išsaugojimo klausimais.

41.2. **Efektyvinti kultūros paveldo apsaugos valdyseną:**

41.2.1. tobulinti teisinį reglamentavimą, suderinant tarpusavyje su kultūros paveldo apsauga susijusius teisės aktus;

41.2.2. užtikrinti efektyvią kultūros paveldo apsaugos institucinę sandarą ir įstaigų veiklos kokybę, taip išsprendžiant kultūros paveldo apsaugos administravimo problemas;

41.2.3. užtikrinti efektyvų teisinio reguliavimo taikymą;

41.2.4. optimizuoti ir efektyvinti kultūros paveldo apsaugos ir administravimo paslaugas, kad gyventojams būtų teikiamos kokybiškos paslaugos;

41.2.5. užtikrinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, kad į kultūros paveldą būtų atsižvelgta kuriant vystymo, teritorijų planavimo, aplinkosaugos ir energetikos, švietimo²⁹ politiką.

41.3. **Užtikrinti kultūros paveldo ištyrimą, atskleidimą, susistemimą ir išsaugojimą:**

41.3.1. stiprinti veiklas, susijusias su materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo fundamentiniais ir taikomuosiais moksliniais tyrimais;

41.3.2. įtraukti kultūros paveldo mokslo ir studijų institucijų potencialą į visus kultūros paveldo apsaugos procesus;

²⁹ Tyrime pabrėžiama, kad būtina apibrėžti ir įteisinti kultūros paveldo apsaugos srityje dirbančių specialistų profesijas bei užtikrinti privalomą, periodišką tyrėjų kvalifikacijos tobulinimą.

- 41.3.3. užtikrinti kultūros paveldo procesų stebėseną;
- 41.3.4. tvarkyti (konservuoti, restauruoti, taikyti kitas reikalingas priemones) ir naudoti kultūros paveldą jį tausojant, įveiklinant ir išsaugant ateities kartoms;
- 41.3.5. užtikrinti, kad viešojo administravimo subjektams, vykdančioms viešuosius pirkimus kultūros paveldo objektuose, taikytų ne mažiausios kainos kriterijų, o kokybinį vertinimo kriterijų;
- 41.3.6. užtikrinti kultūros paveldo apsaugos tyrėjų ir kultūros paveldo apsaugos specialistų rengimą;
- 41.3.7. skatinti kultūros paveldo priežiūrą ir tvarkymą gamtai draugiškomis priemonėmis, taip prisidedant prie klimato kaitos stabdymo.
- 41.4. Stiprinti kultūros paveldo vertės suvokimą, jo įvairovę, savitą skirtingų kultūrinių tradicijų sąveiką, pasireiškiančią per kultūros raiškos įvairovę:**
- 41.4.1. plėtoti nacionalinį sąmoningumą, puoselėjant kultūrinę toleranciją ir supratimą apie vertingą ir reikšmingą kultūros paveldą, skatinant jo pažinimą šiuolaikinėje visuomenėje;
- 41.4.2. užtikrinti paveldo sklaidą švietimo procesuose, stiprinant tapatumą kuriančios visuomenės kritinį mąstymą ir pilietiškumą;
- 41.4.3. puoselėti etnografinių regionų savitumą, užtikrinti etninės kultūros reiškinių sklaidą;
- 41.4.4. skatinti gyventojų švietimo plėtrą, vertinant kultūros paveldo apsaugos reiškinį;
- 41.4.5. didinti ugdymą kultūros paveldo srityje ir užtikrinti kultūros paveldo specialistų rengimą;
- 41.4.6. skatinti paveldo bendriomenės dalyvavimą kultūros paveldo išsaugojimo procesuose;
- 41.4.7. siekiant ilgalaikių tikslų, užtikrinti kryptingą informacijos apie Lietuvos kultūros paveldą Lietuvoje ir užsienyje sklaidą taip telkiant lietuvių bendruomenę visame pasaulyje.
- 41.5. Stiprinti ir aktualizuoti dialogą su paveldo bendruomenė³⁰ ir investuotojais:**
- 41.5.1. skatinti aktyvesnį visų visuomenės grupių įsitraukimą į paveldo išsaugojimą, sklaidą, naudotojų konsultavimą, paveldo verčių suvokimo skatinimo ir sprendimų priėmimo paveldo apsaugos srityje procesus;
- 41.5.2. apibrėžti suinteresuotos kultūros paveldo išsaugojimu visuomenės konkrečias teises ir pareigas;
- 41.5.3. suderinti urbanistinės kaitos ir paveldosaugos, visuomenės ir paveldo savininkų interesus, paveldosaugos ir aplinkosaugos tikslus su urbanistine kaita ir erdvinio planavimu užtikrinant Lietuvos darnų vystymąsi.
- 41.6. Stiprinti ir tobulinti finansinių ir nefinansinių paskatų sistemą:**
- 41.6.1. užtikrinti socialinės ir ekonominės kultūros paveldo vertės kūrimą;
- 41.6.2. efektyvinti valstybinį ir savivaldybių kultūros paveldo apsaugos finansavimą;
- 41.6.3. skatinti kultūros paveldo objektų valdytojus investuoti į kultūros paveldo objektų tvarkybą (restauravimą, konservavimą, palaikomąjį remontą) naudojant privačias lėšas;
- 41.6.4. užtikrinti nacionalinio lygmens institucijos kultūros paveldo apsaugos metodinį vadovavimą ir sukurti konsultavimo mechanizmą.

IV SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

42. Šioje Konceptijoje išdėstytas nuostatas siūloma įtraukti į valstybės rengiamų kultūros, švietimo, aplinkos, ekonomikos ir inovacijų, žemės ūkio bei kitų susijusių naujų strateginių dokumentų nuostatas.

43. Laukiami Konceptijos rezultatai:

- 43.1. bus sukurta ilgalaikė kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo programa, taip suformuojant ilgalaikę integralią kultūros paveldo apsaugos politiką;
- 43.2. efektyvės kultūros paveldo apsaugos valdysena;

³⁰ Pagal Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvenciją (2005 m.), paveldo bendruomenė - žmonės, vertinantys specifinius Kultūros paveldo, kurį jie nori viešosios veiklos kontekste išlaikyti ir eprduoti ateities kartoms, aspektu.

43.3. pagerės kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančio teisinio reguliavimo kokybė ir suderinamumas su kitais teisės aktais;

43.4. padidės aiškumas ir nuoseklumas pasiskirstant atsakomybes ir įgaliojimus tarp centrinės bei vietos valdžių visuose kultūros paveldo apsaugos proceso etapuose; kultūros paveldo valdymo sistema taps nuoseklesnė, aiškesnė, skaidresnė, kokybiškesnė, veiksmingesnė – ji apims visus svarbiausius kultūros paveldo valdymo sistemos dalyvius, susies nacionalinio, vietos savivaldos kultūros paveldo apsaugos valdymo sistemos procesus;

43.5. efektyvės teisinio reguliavimo taikymas kultūros paveldo apsaugos srityje;

43.6. bus optimizuotos ir efektyvės kultūros paveldo apsaugos ir administravimo paslaugos;

43.7. pagerės tarpinstitucinis bendradarbiavimas užtikrinant, kad į kultūros paveldą būtų atsižvelgta kuriant vystymo, teritorijų planavimo, aplinkosaugos ir energetikos, švietimo politiką;

43.8. padidės kultūros paveldo ištyrimas, atskleidimas, susisteminimas ir išsaugojimas, stebėseną pagerinus materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo fundamentinių ir taikomųjų mokslinių tyrimų organizavimo kokybę, išnaudojant esamą paveldosaugos mokslo ir studijų institucijų potencialą visuose kultūros paveldo apsaugos procesuose;

43.9. padidės ir pagreitės visų nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų, kilnojamųjų kultūros vertybių ir kitų objektų, turinčių vertingųjų savybių, tyrimų medžiagos skaitmenizavimas ir prieinamumas Kultūros vertybių registre ar alternatyviose informacinėse laikmenose;

43.10. padidės nematerialaus kultūros paveldo ugdymo ir tyrimų plėtra, skatinant nematerialaus kultūros paveldo tyrimų įvairovę;

43.11. padidės užtikrinimas, kad tvarkybos darbai kultūros paveldo objektuose būtų atliekami remiantis kokybiškais ir nepriklausomais tyrimais;

43.12. padidės kultūros paveldo tvarkyba ir jo naudojimas, jį tausojant, įveiklinant ir išsaugant ateities kartoms;

43.13. bus užtikrinta, kad viešojo administravimo subjektai, vykdamys viešuosius pirkimus kultūros paveldo objektuose, taikytų ne mažiausios kainos kriterijų, o kokybinį vertinimo kriterijų;

43.14. padaugės kultūros paveldo objektų, prižiūrimų ir tvarkomų gamtai draugiškais medžiagomis bei priemonėmis, stabdant klimato kaitą;

43.15. padidės ugdymo plėtra kultūros paveldo srityje;

43.16. bus užtikrintas kultūros paveldo apsaugos tyrėjų ir kultūros paveldo apsaugos specialistų rengimas;

43.17. stiprės kultūros paveldo verčių ir jo įvairovės suvokimas, savita skirtingų kultūrinių tradicijų sąveika ir kultūros raiškos įvairovė;

43.18. didės nacionalinis sąmoningumas puoselėjant kultūrinę toleranciją ir supratimas apie vertingą ir reikšmingą kultūros paveldą, skatinant jo pažinimą šiuolaikinėje visuomenėje;

43.19. bus užtikrinta paveldo sklaida švietimo procesuose stiprinant tapatumą kuriančios visuomenės kritinį mąstymą ir pilietiškumą;

43.20. didės etnografinių regionų savitumo puoselėjimas, užtikrinant etninės kultūros reiškinių sklaidą;

43.21. išsaugos paveldo sklaida švietimo procesuose, skatinanti vertinti kultūros paveldo apsaugos reiškinius ir dalyvauti kultūros paveldo išsaugojimo procesuose;

43.22. padidės kryptinga informacijos apie Lietuvos kultūros paveldą Lietuvoje ir užsienyje sklaida;

43.23. padidės aktualizuotas dialogas su bendruomenėmis ir investuotojais, įtraukiant visas visuomenės grupes, suinteresuotas paveldo išsaugojimu į kultūros paveldo apsaugos sprendimų priėmimo procesą, apibrėžiant konkrečias jų teises ir pareigas, suderinant urbanistinės kaitos ir paveldosaugos, visuomenės ir paveldo savininkų interesus, paveldosaugos ir aplinkosaugos tikslus su urbanistine kaita ir erdviu planavimu užtikrinant Lietuvos darnų vystymąsi;

43.24. padidės galimybė visuomenei dalyvauti kultūros paveldo saugojimo sprendimų priėmimo procesuose;

43.25. sustiprės ir patobulės finansinių ir nefinansinių paskatų sistema, skatinanti kultūros paveldo objektų valdytojus tvarkyti ir naudoti kultūros paveldo objektus;

43.26. padidės skatinimas kultūros paveldo objektų valdytojams investuoti į kultūros paveldo objektų tvarkybą (restauravimą, konservavimą, palaikomąjį remontą) naudojant privačias lėšas;

43.27. didės Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių veiklų užtikrinimas ir tęstinumas;

43.28. didės nacionalinio lygmens institucijų kultūros paveldo apsaugos metodinis vadovavimas ir bus sukurtas konsultavimo mechanizmas.

44. Patvirtinus koncepciją, bus rengiamas ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu tvirtinamas kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos veiksmų plano projektas;

45. koncepcijos įgyvendinimą užtikrina Kultūros ministerija kartu su jai pavaldžiomis institucijomis, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir kitos institucijos.
